

Vrcholně středověké nálezy z Okříšek

Nové nálezy z okolí zámku naznačují, že byla obec založena výrazně dříve, než hovoří písemné záznamy

Okolnosti nálezu

Na podzim minulého roku proběhla v Okříškách výstavba teplovodních rozvodů. Výkopové práce probíhaly mezi okříšským zámkem a areálem zemědělského družstva.

V místech, kde výkop protínal zatravněné prostranství při jižním traktu zámku, si archeoložka Jitka Štohandlová, zajišťující na stavbě dohled, povšimla, že zde práce odkryly tzv. *zahloubený objekt*. Oprostíme-li se od odborných výrazů, lze říci, že zde výkop porušil zasypanou jámu – v tomto případě byla její výplň jasně rozlišitelná od přirozené půdy svou výrazně tmavší výplní (naznačující vysoký obsah humusu).

Řez a půdorys zachycující odkrytou jámu.

Jak probíhá archeologický výzkum

V současnosti je zdaleka nejzastoupenějším druhem archeologického výzkumu tzv. výzkum záchranný. V praxi to nejčastěji znamená, že archeolog obdrží oznámení o tom, že se na plánované stavbě začne kopat do země. Poté stavbu průběžně navštěvuje, prochází výkopy a ověřuje, zda neporušují situace, které lze označit za archeologický nález – v praxi např. souvrství či zaplněné jámy, které vznikly v některém z období minulosti (pravěk, středověk).

Až na vzácné výjimky není účelem archeologického výzkumu skutečná „záchrana“ nálezů. Cílem je převážně jejich zaznamenání (kresebná, fotografická či popisná dokumentace, geodetické zaměření) a rozebrání nikoli lžící bagru, ale výrazně jemnějšími nástroji (štěteček mezi ně překvapivě až tak často nepatří, nejpoužívanější je kvalitní zahradní motyčka, tzv. „škrabka“). To umožňuje věnovat pozornost detailům a „vytěžit“ z naleziště co nejvíce informací – např. prostřednictvím vzorků zeminy, které jsou podrobeny přírodovědným analýzám (třeba základě obsahu rostlinných semen či pylů si lze vytvořit obrázek o tom, jak vypadala krajina v určitém období minulosti).

Jak se ukázalo po vybrání výplně jámy, byl její tvar přibližně kruhový, o průměru asi metr a čtvrt a hloubce necelého půl metru (při podrobnějším pohledu se zdá, že mohlo jít ve skutečnosti o shluk více výkopů).

Nalezené zlomky keramiky ze 12.–13. století.

Obdobné jámy se běžně nacházejí na místech, kde stály pravěké či středověké osady. Jejich účel není vždy – stejně jako v tomto případě – zřejmý. Mohlo jít například o pozůstatek kopání hlíny používané na omítku dřevěných stavení.

Co se skrývalo ve výplni jámy

Ačkoli tvar jámy toho až tolik nesdělil, její výplň byla sdílná velmi. Již při vybírání si nebylo možno nepovšimnout vysokého zastoupení keramických zlomků. Celkově jich bylo vyzvednuto šedesát osm. Velký soubor keramiky doplňovalo několik zvířecích kostí a zubů (nejspíše běžný kuchyňský odpad). Výplň jámy obsahovala také uhlíky, hroudy mazanice (částečně vypálené hlíny) a kameny.

Zlomky keramiky jsou pálené do odstínů hnědé či hnědošedé barvy. Většina zlomků patří nádobám střední velikosti (hrnec), objevují se však i velké, silnostěnné zlomky zásobních nádob. Ostřivem je jemný světlý křemenný písek či slída. Zlomky jsou často zdobeny, například řadami jednoduchých šikmých či krátkých lineárních

Místo nálezu v panoramatické fotografii (zdroj: mapy.cz) a v mapě stabilního katastru z r. 1835.

vpichů (někdy snad otisk nehtu?), horizontálními či vlnitými rýhami (někdy v kombinaci s kolky). Typické znaky umožňují keramické nálezy určit jako vrcholně středověký soubor, v absolutních datech datovatelný do 12. až počátku 13. století.

Jedná se o hodnotný nález, a to zejména proto, že umožňuje posunout dobu vzniku obce do období staršího, než uvádějí historické prameny. Ty se o Okříškách zmiňují poprvé až v desátém svazku zemských desek moravských, a to k roku 1371. To je zhruba sto padesát až dvě stě let poté, kdy byla vyrobena nalezená keramika.

Je třeba poznamenat, že s ohledem na vývoj osídlení na Třebíčsku na počátku vrcholného středověku by nebylo až tak překvapivé, kdyby Okříšky vznikly dříve, než je uváděné datum z druhé poloviny 14. století. Třebíčský klášter byl založen již v r. 1101 a brzy po založení je již doložena síť kláštera patřících osad. Například s Okříšky sousedící Přibyslavice jsou doloženy již ve 20. letech 13. století. Ale proč tedy písemné prameny tak dlouho mlčí?

Proč jsou tolik nálezy právě keramické zlomky?

Kuchyňské nádobí z režné (neglazované) keramiky mělo oproti vybavení dnešní kuchyně řadu slabín. Kromě toho, že byla křehká (což je příčinou toho, že nacházíme tolik střepů) byla porézní, takže nasávala tekutiny. Keramický hrnec tedy mohl „dochucovat“ pokrmy chutí dřívě vařených jídel; také se na něm dařilo bakteriím a plísním. To dělalo z kuchyňské keramiky často obměňované spotřební zboží. A na rozdíl od jiných materiálů (především organickým, ale např. i železu) odolá keramika, pokud je poctivě vypálená, velmi dlouho vlivům přírody.

Díky výše popsanému jsou keramické zlomky, „střepy“, nejběžnějším archeologickým nálezem. Z hlediska vědy mají jednu velkou přednost – jednotlivé tvary a výzdoba kuchyňského náčiní se v průběhu doby často měnily, čehož lze velmi dobře využít pro rychlé datování nálezového celku.

Jak to tedy bylo?

Možné vysvětlení poskytuje jeden z možných etymologických výkladů původu názvu obce, který ho vysvětluje jako „okříšení“, tedy vzkříšení, znovuoživení. Na jeho základě lze spekulovat o tom, že v minulosti došlo k dočasném opuštění obce, které by vysvětlovalo mezeru mezi archeologickými a písemnými doklady.

Je toto vysvětlení pravděpodobné? Bohužel spíše ne, ačkoli šlo o hezký příběh. Nepřítomnost něčeho – v našem případě osídlení v Okříškách řekneme od počátku 13. do poloviny 14. století – je obecně obtížné prokázat. Také to, že byl nález učiněn v těsné blízkosti zámeckého areálu, tedy v nejužším historickém jádru obce, svědčí spíše o kontinuitě osídlení. Nicméně, i když se vzdáme romantického příběhu o opuštěné a znovu vzkříšené obci, jsou stále nálezy, posunující její stáří až o dvě stě let, značným přínosem našemu dosavadnímu poznání.

■ Hynek Švácha, Pueblo - archeologická společnost, o.p.s.

